

ПОЛІТИКА «НОВОЇ ЕРИ» КАЗИМИРА БАДЕНІ

У другій половині XIX століття загострилося протистояння між українською та польською спільнотою в Галичині. Намісник Галичини К. Бадені увійшов в історію як польський політик, що здійснив спробу примирити два етноси.

Ключові слова: *намісник Галичини, Казимир Бадені, україно-польські взаємини.*

Во второй половине XIX века обострилось противостояние между украинской и польской общиной Галиции. Наместник Галиции К. Бадені вошел в историю как польский политик, что осуществил попытку примирения двух этносов.

Ключевые слова: *наместник Галиции, Казимир Бадені, украино-польские отношения.*

In the second half of the nineteenth century aggravated the confrontation between the Ukrainian and Polish Community of Galicia. The Viceroy of Galicia C. Baden went down in history as a Polish politician, which realized an attempt to reconcile the two ethnic groups.

Key words: *Governor of Galicia, Casimir Baden, the Ukraine-Polish relations.*

Після «Весни народів» польсько-українські взаємини в Галичині набули особливої гостроти і протистояння та були пов'язані з тим, що українці активно включились у громадсько-політичне життя краю, використовуючи всі можливості та права, надані їм австрійською конституцією 1867 року. «Поступово український національний рух, спираючись на конституційні принципи національної рівноправності народів, здобував для українців все більше прав та свобод, не зважаючи на шалений опір польської панівної адміністрації Галичини та неадекватну до різних ситуацій позицію офіційного Відня» [1, с. 50].

Метою статті є дослідження місця українського питання у діяльності намісника Галичини К. Бадені. В загальних рисах культурно-освітні та соціально-економічні процеси в середовищі українського населення Галичини вже досліджено у роботах українських науковців О. Аркуші [2-3], Я. Грицака [4], Т. Гунчака [5], М. Демковича-Добрянського [6], Л. Зашкільняка і М. Крикуна [7], К. Левицького [8], І. Монолатія [9], Ю. Михальського [10], М. Мудрого [11], І. Самаранцева [12], Ю. Плекана [13], О. Сухого [14], Д. Химки [15], І. Чорновола [16-18], а також польських істориків Я. Мокляка [19], Ю. Грухалія [20], Ст. Гродзіцкого [21] та француза Д. Бовта [22]. Особистість намісника

К. Бадені теж привернула увагу польських дослідників Ч. Партача [23], В. Язуги [24]. Загальну інформацію можна почерпнути із довідників [25].

У 1849 році на базі губернського правління в Галичині було утворено намісництво на чолі з призначеним із Відня намісником. Намісник представляв у Галицькому сеймі інтереси імператора. Сейм, створений у 1861 році, обирався за куріальною системою і формально проіснував до 1918 року. Фактично його остання сесія відбулася напередодні Першої світової війни у 1914 році. Організація Галицького намісництва регулювалася законом від 14 вересня 1852 року, який запроваджено в життя спільним розпорядженням міністрів внутрішніх справ, юстиції і фінансів від 19 січня 1853 року. Цей закон із часом був дещо змінений і доповнений законом від 19 травня 1868 року [26, с. 76-79]. За ним, намісникові підлягали поліція, крайові, повітові, міські і сільські органи управління. За цими законами намісник був чиновником третього рангу (після прем'єр-міністра і міністрів). Намісник безпосередньо керував підготовкою до проведення виборів і видавав обраним депутатам посвідчення про обрання. Тому небезпідставно дослідники визнали, що «вплив намісника на результат виборів до загальнодержавного австрійського парламенту і до галицького крайового сейму

був у певні періоди і в деяких частинах краю вирішальним» [27, с.249].

Після виборів засобом впливу намісника на сейм було його право законодавчої ініціативи і подання імператору на санкцію крайових законів із його висновком. Намісник пропонував кандидата на пост міністра для Галичини, який без його згоди не призначався, відтак мав і деякий вплив на формування віденського уряду. Він не видав конкретно галуззю управління, проте окремі міністри повинні були брати до уваги його думку стосовно справ Галичини. До компетенції Галицького намісництва входило підтримання встановленого правопорядку, поліцейського нагляду, питання освіти, релігійних культів, торгівлі, промисловості, сільського господарства, будівництва.

На відміну від попереднього губернського правління намісник фактично виступав главою краю, підлеглим безпосередньо міністру внутрішніх справ Австрії. Першим намісником Галичини з 1849 по 1859 рік був польський магнат граф А. Голуховський, який також був намісником вдруге з 1866 до 1868 року, і втретє з 1871 до 1875 року. Загалом перелік галицьких намісників у хронологічному порядку виглядає наступним чином: граф А. Голуховський (1849-1859), граф О. Менсдорф (1861-1864), барон Ф. Паумгартен (1864-1866), граф А. Голуховський (1866-1868), барон Л. Поссінгер (1868-1871), граф А. Голуховський (1871-1875), граф Альфред Потоцький (1875-1883), П. Залеський (1883-1888), граф К. Бадені (1888-1895), князь Е. Сангушко (1895-1898), граф Л. Пінінський (1898-1903), граф Андрій Потоцький (1903-1908), М. Бобжинський (1908-1913), поміщик В. Коритовський (1913-1915), генерал Г. Коллярд (1915-1916), барон Е. Діллер (1916-1917) і граф К. Гуйн (1917-1918).

«У другій половині XIX ст. в Галичині відбувся інтенсивний процес «великої емансипації». Він полягав у егалітаризації й відкритості політичної сфери для плебейських мас суспільства. Промовисто, що в Галичині він співпав з епохою конституції і демократичних свобод. Із цього часу український національний рух увібрав у себе риси масового народного руху,

притаманного громадянському суспільству. Його верхівку становили українські фракції Галицького крайового сейму і австрійського рейхсрату. Однак, якщо в останньому українські справи перебували на маргінесі, то найрезонанснішою була діяльність послів саме крайового сейму у Львові. Сеймові вибори 1889 року були «яскравою ілюстрацією перехідної доби», поєднуючи компоненти, як минулого (ідеї, гасла, союзи тощо), так і майбутнього. Саме ці вибори й стали переломними для українців: припинився процес втрати сеймових мандатів, число українців у сеймі вперше виявилось більшим, аніж у попередній каденції» [9, с. 65-70].

Для сучасного дослідника особливо цікавими є спогади Ю. Редька про похорон намісника Галичини Казимира Бадені 1909 року в Буську. *«Граф був колишнім намісником Галичини, австрійським прем'єр-міністром і міністром внутрішніх справ. В історію увійшов як запеклий ворог українців; відомі криваві «баденівські» вибори 1897, відома також роль, яку він відіграв у справі недопущення Франка до доцентури у Львівському університеті. Щоб добре бачити похорон (людей зібралось безліч), ми зайняли місця на сходах податкового уряду, звідки видно було весь похід. Я пам'ятаю тільки, що йшло дуже багато людей, більше в пам'яті чотирьохрічної дитини не збереглось. З пізніших оповідань знаю, що на похороні була вся аристократія Галичини, був представник цісаря, багато єпископів і в тому числі молодий ще тоді митрополит Шептицький» [28, с. 69].*

Чи дійсно К. Бадені був настільки негативною особистістю для українців? Очевидно, що відповідь на це питання необхідно шукати в дослідженні особливостей життєвого шляху намісника. Казимир Фелікс Бадені (пол. Kazimierz Feliks Badeni) народився 14 жовтня 1846 року, а помер 9 липня 1909 року. Відомий як шляхтич із роду Бадені, граф, австрійський державний діяч, польський поміщик, що володів у Галичині 10 600 га землі. Свою кар'єру почав депутатом галицького сейму. У 1888-1895 роках К. Бадені – намісник Галичини. В 1890 році К. Бадені уклав угоду з Олександром Барвінським, Юліаном Романчуком та

іншими народовцями (так звана «нова ера») з метою стабілізувати українсько-польські відносини в краї ціною незначних поступок українцям, пообіцявши їм за підтримку урядової політики декілька депутатських місць у парламенті, дозвіл на викладання української мови в школах та інше.

На переконання І. Чорновола *«Проблема політики «нової ери» в Галичині (1890-1894) і досі залишається однією з найменш досліджених сторінок української історії. Це стосується не тільки огорнутих ореолом таємниці передумов польсько-української угоди 1890-1894 років, а й часу безпосереднього тривання цієї акції»* [29, с. 373].

Досягнення угоди відбулося на осінній сесії галицького сейму 1890 року. *«Маршал Евстахій Сангушко, нащадок давно ополяченого українського роду, створив її промовою, в якій заявив м. і. що він не робить різниці ані поміж партіями ані національностями й додав по українськи: «не забуду ніколи, що мої предки говорили по руськи». Екзекутором «угоди» мав бути галицький намісник гр. Казимир Бадені, з польського й урядового боку тоді, як з українського взяв собі її особливо до серця Олександр Барвінський. Він відіграв роль посередника поміж урядом і народовцями, він теж залишився вірний «новій ері» й тоді, коли вона провалилася. Дня 24 листопада 1890 р. відбулася вступна конференція намісника Баденього з представниками народовецького політичного товариства «Народня Рада» Омеляном Огоновським, Олександром Барвінським, Костем Левицьким, сеймовими послами о. Кирилом Мандичевським і Константином Телішевським, та галицьким митрополитом Сильвестром Сембратовичем. На другий день по конференції виступив у соймі посол Телішевський з заявою, що, оскільки поляки й австрійський уряд підуть назустріч вимогам українського народу щодо рівноправності на культурному полі, він ручить, що український народ подібно, як «є льояльний супроти династії й держави, буде також льояльний супроти польського народу»* [30].

Деякі із опонентів вважали, що маску «друга» українського народу К. Бадені скинув у 1897 році, коли за його наказом військо і поліція силою зброї розганяли

мітинги і демонстрації проти реакційного виборчого закону, який позбавляв більшість трудящих виборчих прав. У 1897 році під час виборів у Галичині 10 протестувальників було вбито, 19 тяжко поранено, 769 арештовано. Ці криваві вибори увійшли в історію під назвою *«баденівських»*, коли з 63 послів від Галичини було обрано лише 3 українців. Через протидію властей не був обраний на Збаражчині послом австрійського парламенту Іван Франко. Того ж року К. Бадені пішов у відставку і залишив політичну арену.

Існує думка, що українська громадськість несправедливо поклала на К. Бадені основну відповідальність за брутальні вибори до Галицького крайового сейму 1895 року, а особливо до австрійського парламенту в 1897 році, хоча насправді за виборчі зловживання були відповідальні президент польського Центрального передвиборчого комітету для Східної Галичини граф В. Дідушицький і намісник Галичини князь Є. Сангушко. Тема *«баденівських виборів»* була використана під час повалення коаліцією німецьких шовіністів, антисемітів та соціал-демократів уряду, очолюваного К. Бадені. Наслідком цього стало призначення 1898 намісником Галичини представника подоляків графа Л. Пінінського, через що започаткована К. Бадені програма широкомасштабних концесій на користь українців була фактично згорнута. Очевидно і те, що намісник Галичини не міг гарантувати народовцям виконання таких вимог, як, наприклад, відкриття нової гімназії чи університетської кафедри: для цього йому бракувало повноважень. Так, згідно з пропозицією А. Сапеги (А. Sapieha) віце-голова шкільної ради М. Бобжинський висловився проти української гімназії в Перемишлю. *«Замість нової гімназії пропонував утворити українські класи при перемишльській гімназії, додаючи: в міру потреби, натомість резолюцію про визначення умов відкриття паралельних українських класів у гімназіях інших міст»* [31, с. 184-185]. В цій ситуації намісник нічого вдіяти не зміг.

Отже, з представленого нами матеріалу стає зрозумілим, що намісник К. Бадені само-

стійно керував найважливішими справами Галичини, в решті випадків він діяв через повітові органи влади та органи місцевого самоврядування. Діяльність намісника у межах його компетенції практично не була обмеженою ні місцевими представницькими органами, ні навіть відповідними міністерствами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Плекан Ю. Польсько-українські взаємини на початку ХХ століття у Галичині // Питання історії України : Збірник наук. статей кафедри історії України Чернівецького нац. ун-ту імені Юрія Федьковича. – Чернівці : «Зелена Буковина», 2006. – Т. 9.
2. Аркуша О. Галицький сейм. Виборчі кампанії 1889 і 1896 рр. / О. Аркуша. – Львів : НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. – 174 с.
3. Аркуша О. Проблема консолідації національно-політичних сил українського галицького суспільства у 90-х рр. ХІХ ст. // Молода нація: альманах. – 1996. – № 3. – С. 198-212.
4. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. – К., 1996. – 360 с.
5. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст.: Нариси політичної історії. – К., 1993. – 288 с.
6. Демкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки в ХІХ ст. / Передмова В. Янева. – Мюнхен, 1969. – 119 с.
7. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. – 752 с.
8. Левицький К. Історія політичної думки Галицьких українців. 1848-1918 рр. – Львів, 1926-1927 рр. – Т. 1. – 432 с.
9. Монолатій І.С. Детермінантні фактори політичної участі (західноукраїнська парадигма транзитивного періоду) // Вісник СевНТУ. – Вип. 100: Політологія: зб. наук. праць – Севастополь, 2009.
10. Михальський Ю. Польські демократи та українське питання в Галичині напр. ХІХ – на поч. ХХ ст. (до 1914 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 122-131.
11. Мудрий М. Виборчі кампанії до Галицького сейму: суспільство, політика та міжнаціональні взаємини (60-70 рр. ХІХ ст.) // Республіканець. – 1995. – № 1-2. – С. 35-42.
12. Самаранцев І. Австрійська провінція чи «Український П'ємонт»? Галичина // Українська ідея. Історичний нарис. – К., 1995. – С. 106-121.
13. Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Ю. Плекан. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2008.
14. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії ХІХ – початку ХХ ст. – Львів, 1999. – 226 с.
15. Химка Джон-Пол. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860-1890). – К, 2002. – 310 с.
16. Чорновіл І. Польсько-українська угода 1890-1894 рр. – Львів, 2000. – 247 с.
17. Чорновіл І. Поляки і українці в політиці Австро-Угорщини в другій половині 80-х років ХІХ ст. («Українська інтрига» графа Г. Кальнокі) // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 71-81.
18. Чорновіл І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861-1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму) / І. Чорновіл. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 288 с.
19. Moklak J. Stanowisko posłów ruskich (ukraińskich) w Sejmie Krajowym galicyjskim wobec projektu ustanowienia Rady Szkolnej Krajowej (1866 r.) / J. Moklak // Dzieje kształtowania się polskich instytucji oświatowych / pod red. E. A. Mierzwa. – Piotrków Trybunalski, 2002. – S. 79-89.
20. Gruchala J. Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej (1890-1914) / Janusz Gruchala. – Katowice, 1988.
21. Grodzicki St. Sejm krajowy galicyjski. 1861-1914. – Warszawa, 1993. – 216 s.
22. Бовта Д. Битва за землю в Україні, 1863-1914: поляки в соціо-етнічних конфліктах. – К., 1998. – 334 с.
23. Partacz Cz. Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w Galicji w latach 1889-1908. – Toruń, 1996. – 280 s.
24. Jazuga W. «Rody polskie» w Austrii: Gabinet Kazimierza hr. Badeniego. 1895-1897. – Poznań, 1991.
25. Матейко Р. Бадені Казимир-Фелікс // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль : Вид.-поліграф. комбінат «Збруч». – Т. 1. – 2004. – С. 65.
26. Reichs-Gesetz Blatt fur das Kaisertum Osterreich. – Jahrgang, 1868.
27. Chtedowski K. Pamietniki.. – Krakow, 1957. – Т. 1.
28. Юліан Редько (1905-1993). Статті. Спогади. Матеріали / Упор. Т. Кульчицька. – Львів, 2006.
29. Чорновіл І. Умови польсько-української угоди 1890 року // Україна модерна. – Львів, 1999. – Ч. 2-3.
30. <http://www.history.vn.ua/book/great/597.html> – режим доступу 10.02.2012.
31. Moklak J. W walce o tożsamość ukraińców. Zagadnienie języka wykładowego w szkołach ludowych i średnich w pracach galicyjskiego Sejmu Krajowego. 1866-1892 / J. Moklak. – Kraków : Historia Jagellonica, 2004.

РЕЦЕНЗЕНТИ: д.і.н., професор **Г. В. Боряк**; д.і.н., професор **Ю. В. Котляр**